

'חומרי מרפא בספרות היהודית של ימה"ב והעת החדשה - פרמקולוגיה, היסטוריה והלכה'

ד"ר אברהם אופיר שמש, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, 660 ע'

כיצד התמודדו חכמי ישראל עם בעיות הזמן בתחום הפרמקולוגיה? מה היו הספיקות ההלכתיים שהתעוררו בעקבות שימוש בסממני רפואה שמקורם בארון התרופות המסורתית של ימי הביניים, שייצרו מאיברים או רקמות או הפרשות של בעלי חיים שאינם כשרים? כיצד השפיע על עמדת הפוסקים המעבר בזמן המודרני מתרופות טבעיות לרוקחות תעשייתית-כימית? והאם בכלל קיימת 'רפואה יהודית' בעלת מאפיינים סגוליים משלה, שהינם שונים מהפרקטיקה הרפואית הנוצרית?

שאלות אלה ורבות אחרות (למשל, מה היה יחסם של פוסקי ההלכה למעבר מרפואה מסורתית-מאגית לרפואה אמפירית מדעית?), מועלות ונדונות בהרחבה בספרו החשוב של ד"ר אברהם אופיר שמש, חוקר ומרצה בכיר במחלקה למורשת ישראל באוניברסיטת אריאל בשומרון, המתמחה בתולדות הטבע, תולדות המזון והתזונה, אקולוגיה וסביבה במורשת ישראל, רפואה וחומרי מרפא במקורות הקדומים ובספרות הרבנית ועוד.

המחבר מציג בספרו חומר היסטורי רב ערך הנוגע לפרקטיקות הטיפוליות שנהגו בימי הביניים ובעת החדשה, וכן סממנים ומירשמים רפואיים רבים, שחשף מתוך חיבורים רפואיים שפירסמו מחברים יהודיים בני התקופה. בספרו 'חומרי מרפא בספרות היהודית' הוא סוקר את התרופות שנזכרו בחיבורים אלה, ושמקורן בעולמות החי, הצומח והמינרלים והמחצבים. המחבר חושף בפעם הראשונה רשימה של כ-400 חומרי מרפא, תוך השלמת התמונה ההיסטורית-פארמקולוגית ממקורות חיצוניים, מוסלמיים ונוצריים.

ספרו של ד"ר אברהם אופיר שמש מסכם את כל הפרקטיקות הרפואיות והתרופתיות שנהגו בימי הביניים, בעולם היהודי ומסביב לו, כך שהמעין בספרו ייחשף למאפייני הרפואה והפרמקולוגיה בימי הביניים, לתמורות שעברו עליהן ולעקרונות שהינחו אותן. כך מפרט הספר את חומרי המרפא למיניהם - אלה שמקורן בגוף האדם: עור, חבל הטבור, חלב אם, עורלת נימולים, דם, זיעה, שתן ועוד, וכן תרופות שנתקבלו מגופות של מתים; אלה שמוצאם בבעלי חיים והפרשותיהם; אלה שמקורן בצמחי מרפא; ואלה המגיעים ממינרלים, מתכות ומחצבים.

אין מדובר בספר קריאה, ועל כן קהל המתעניינים בו עשוי להיות מצומצם: רופאים, חוקרים, מדענים, היסטוריונים, סוציולוגים וכדומה, שלנגד עיניהם פורש המחבר עולם מדהים ומרתק של רפואה ופרמקולוגיה, לרבות תרופות סבתא למיניהן ולגילגוליהן, שהיו בני בית בקהילות היהודיות ימי הביניים ובקרב קהילות שאינן יהודיות, בליווי ציורים וציילומים מאירי עיניים (שלמרבית הצער מודפסים בשחור לבן, ולא בצבע כמצופה מהפקות דפוס בעידננו הטכנולוגי המתקדם).

מנחם רהט